

10 TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI SORUMLULUK SINAVI ÇALIŞMA KAĞIDI

1. İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı

İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı, Orta Asya coğrafyasında, başlangıcı kesin tarihlerle belirlenemeyen ve 10. yüzyıla kadar süren dönemdir. Bu dönem edebiyatı iki kolda gelişmiştir:

a) Sözlü edebiyat: Sözlü olarak yayılan ürünlerin oluşturduğu edebiyattır. Çeşitli Türk boylarında ozan, şaman, baksı, kam, oyun adı verilen sanatçılar tarafından kopuz eşliğinde söylenen koşuklar, ölen bir kişinin ardından söylenen ağıtlar, destanlar, atasözleri vb. sözlü edebiyatın ürünleri arasındadır.

- * Anlatımı sözlüdür. Din törenlerinde (şölen, sığır, yağ) doğmuş, din dışı törenlerde gelişmiştir.
- * Edebi ürünler manzumdur. (şiir şeklindedir) Edebi ürünler anonimdir, bunlara millî (ulusal) özellikler hakimdir.
- * Yalın bir dil kullanılmıştır, dil yabancı etkilerden uzaktır, ÖZTÜRKÇEDİR.
- * Şiirde "yarım uyak, hece ölçüsü, dörtlükler" kullanılmış. Şiir söyleyen kişilere "ozan, kam, baksı, şaman" denilir.
- * Bu dönemde "sav, sagu, koşuk, destan" nazım şekilleri görülür. Genellikle aşk, tabiat, kahramanlık ve ölüm konuları işlenmiştir.

b) Yazılı edebiyat: Yazıya aktarılan ürünlerin oluşturduğu edebiyattır. Edebî değer taşıyan ilk yazılı metinler VIII. yüzyılda oluşturulan, Göktürklerle ait Kök Türk Yazıtları'dır. (Orhun Yazıtları)

2-İslâmî Devir Türk Edebiyatı

Türkler VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanlığın etkisinde kalmış ancak İslamiyet'in Türkler arasında yayılması X. yüzyılda gerçekleşmiştir. İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti Karahanlılardır. İslam uygarlığı etkisinde verilen ilk eserler olan Kutadgu Bilig, Divân-ı Lügati't-Türk, Atabetül Hakâyık ve Divân-ı Hikmet; Karahanlılar dönemine aittir. Bu dönem "Geçiş Dönemi" olarak da bilinmektedir.

Kutadgu Bilig:

- * 11. yy'da (1069 - 1070) **Yusuf Has Hacıp** tarafından yazılmıştır.
- * Kutadgu Bilig "mutluluk veren bilgi, mutlu olma bilgisi" gibi anlamlara gelir.
- * Edebiyatımızdaki ilk mesnevidir. Didaktik (öğretici) bir eserdir.
- * Aruz vezniyle 6645 beyit olarak yazılmıştır. Eserde 173 de dörtlük vardır.
- * Eserde, toplum hayatındaki bozuklukları düzelterek, insanı mutlu edecek yolların neler olduğu belirtilmiş; bunun yolları, devrin hükümdarına öğütler halinde gösterilmiştir. Eserde ahlak ve dinin önemi, devlet idaresi gibi konulara da değinilmiştir. Bu açıdan esere bir siyaset kitabı da denebilir.
- * Edebiyatımızda aruz ölçüsünün kullanıldığı ilk eser olarak kabul edilmektedir. Eserde adaleti, akıllı, saadeti ve devleti temsil eden dört kahramanın çevresinde gelişen olaylarla yazar, devlet idaresinin ve sosyal düzenin nasıl olması gerektiğini anlatır. Eserde dört sembolik şahsiyet yer alır. (Öğdülmiş, Odgurmış, Aytoldı, Güntogdı)

Divân-ı Lügati't-Türk:

- * 11. yy'da (1072-1074) **Kaşgarlı Mahmut** tarafından yazılmıştır. Ebul Kasım Abdullah'a sunulmuştur.
- * "Türk Dili'nin Toplu Sözlüğü" anlamına gelir. Türkçenin ilk sözlüğü ve dilbilgisi kitabıdır.
- * 7500 Türkçe kelimenin Arapça karşılığı verilmiştir.
- * Türk dilini Araplara öğretmek amacıyla ve Arapça olarak yazılmıştır.

Atabetü'l Hakayık:

- * XII. asırda **Edip Ahmet Yükneki** tarafından aruz ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır.
- * "Gerçeklerin eşiği" anlamına gelir. Konusu din ve ahlaktır. Didaktik (öğretici) bir eserdir.
- * Mesnevi tarzında, aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Nazım birimi olarak beyit ve dörtlük kullanılmıştır.

Divan-ı Hikmet:

- * 12. yüzyılda **Ahmet Yesevi**'nin dörtlüklerle ve hece ölçüsüyle söylediği "hikmet" adı verilen dini, tasavvufi ve öğretici şiirlerin toplandığı bir eserdir.
- * Sade ve yalın bir dille yazılmıştır. Aruz ve hece ölçüsü kullanılmıştır. Dörtlük ve beyitle yazılmıştır.

TÜRK HALK EDEBİYATI

3 koldan gelişmiştir:

- a. Anonim halk edebiyatı (mani, türkü, ninni, tekerleme...)
- b. Dinî-tasavvufî halk edebiyatı (ilahi, nefes, devriye, şathiye, nutuk..)
- c. Âşık tarzı halk edebiyatı (koşma, semai, varsağı, ağıt)

1. TÜRK HALK ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

- Halkın oluşturduğu ve **halk içinde** oluşan şiirlerdir. Halkın yaşama biçimini, acılarını, sevinçlerini, hayata bakış tarzını yansıtır.
- Dili **konuşma dilidir**. Yabancı etkilerden uzaktır. **İçten** bir anlatımı vardır.
- Nazım birimi genellikle **dörtlüktür**. Ritim millî ölçümüz olan **hece ölçüsüyle** sağlanır.
- Bu şiirler genelde **saz** eşliğinde söylenir. Şiirlerin toplandığı defterlere "**cönk**" denir.
- Bu şiir geleneğinde kullanılan belli başlı nazım şekilleri ve türleri şunlardır: **Mani, türkü, ninni, tekerleme, destan, ağıt, koşma, semai, varsağı, ilahi, nefes, nutuk, deme vb.**
- Şair son dörtlükte takma adını (**mahlas**) söyler.
- Koşma; aşk, doğa, gurbet konulu lirik şiirlerdir. Koşmanın İslamiyet öncesi Türk edebiyatındaki karşılığı koşuk, Divan edebiyatındaki karşılığı ise gazeldir.
- Halk şiiri geleneğinin en güçlü temsilcileri **Karacaoğlu, Âşık Seyrani, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Erzurumlu Emrah, Gevheri'** dir. Yunus Emre; dini-tasavvufi halk şiirinin en önemli temsilcilerinden olup dönemine göre sade bir dil kullanmıştır.

TÜRKLERİN TARİH BOYUNCA KULLANDIĞI ALFABELER

1) Göktürk (Kök Türk, Runik) Alfabeti

- Türklerin kullandığı alfabeler arasında ilk olanı Göktürk (Kök Türk / Orhun) alfabetidir.
- Türklerin ilk milli alfabetidir. Sadece Türkler tarafından kullanılmıştır. Yabancı etkilere uzak bir alfabedir.
- Göktürk alfabesi 38 harften meydana gelmektedir. Sağdan sola doğru yazılır ve bu şekilde okunur.

- "Orhun Abideleri" ve "Yenisey Yazıtları" Göktürk Alfabesi ile yazılmıştır.

2) Uygur Alfabesi

- Türklerin kullandığı alfabeler arasında ikinci olarak kullanılan alfabe Uygur alfabesidir.
- Göktürklerden sonra kurulan Uygurlar tarafından adlandırılmıştır. 18 adet işaretten, sembolden meydana gelmiştir.
- Uygur alfabesi Soğd kökenlidir ve Uygurlar tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.
- İslamiyet'ten önce ve sonra kullanılmıştır. Uygur alfabesiyle yazılan ilk metinler 9. yüzyıla aittir.

3) Arap Alfabesi:

- Türkler, Talas Savaşı'ndan sonra kitleler halinde İslamiyet'i benimsemeye başlamıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra dile dini kavramlar hızla girmeye başlamıştır. Bu dini kavramların telaffuzu ve doğru yazılışı hususunda ayrılıkları önlemek için Arap alfabesine geçilmiştir.

4) Kiril Alfabesi:

- Türklerin Kiril alfabesine geçişi Rusya topraklarında gerçekleşmiştir. Halen bazı Türk toplulukları Kiril alfabesini kullanmaktadır.

5) Latin Alfabesi:

- ✓ Türklerin kullandığı alfabeler arasında ne çok bilineni Latin alfabesidir. Arap alfabesinin Türkçenin yapısına uymaması, Latin Alfabesine geçişin önemli nedenlerindendir.
- ✓ 1 Kasım 1928 tarihinde Türk Harf devrimi yapılmış; Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmiştir. Bu alfabede toplam 29 harf bulunmaktadır. Latin alfabesinde bulunmayan, Türk dilinin yapısına uygun "ç, ş, ğ, ö, ü", harfleri eklenmiştir.

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

- ✓ Destan geleneğinden halk hikâyeciliğine geçişin ilk ürünüdür. Asıl adı "Kitabı Dede Korkut Âlâ Lisânı Taifei Oğuzan" dır. **1 ön söz ve 12** hikayeden oluşmaktadır
- ✓ Hikâyelerde anlatılan olayların 9-12. yüzyıllarda olduğu ve hikâyelerin **15. yüzyılın sonunda yazıya geçirildiği** görüşü yaygındır. Dede Korkut hikâyelerinde Oğuzların kendi iç mücadeleleri, düşmanlarla yaptıkları mücadeleler, çeşitli olağanüstü varlıklarla karşı verilen mücadeleler ve aşk konuları işlenmiştir.
- ✓ Hikâyelerde nazım(şiir)-nesir (düz yazı) iç içedir. Kahramanların karşılıklı konuşmaları ve duyguları genellikle nazım; olay kısımları ise nesir biçimde verilmiştir.
- ✓ Dede Korkut; **hikayelerin yazarı değil, anlatıcısıdır.**
- ✓ 15. yüzyılda bir sanatçı tarafından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Anonimdir. Dil, oldukça sadedir.
- ✓ Dede Korkut'un kimliği hakkında kesin bilgi yoktur. Dede Korkut simgesi, hikâyelerin değişmeyen motifidir. Oğuz boylarının başı derde girdiğinde veya sevinçli bir durum olduğunda **Dede Korkut'a** danışılır. Hikayelerin sonunda Dede Korkut gelip (boy boylar, soy soylar)dua eder.
- ✓ Eserin yazma nüshaları **Dresten ve Vatikan** kütüphanelerindedir.
- ✓ Olağanüstü olaylarla gerçeğe uygun olaylar iç içedir.